

ինք Աթենաս աստուածունհին ծովաշուի.
 Ելաւ ու վեհ Ողիտսի տունը գնաց
 Եւ տարփածուաց վերայ ծորեց քուն մ' անուշ,
 Գինեբրունները վերդոգեց, ու ձըգեց
 Վար բաժակներն անոնց ձեռքէն, և անոնք
 Քաղցրին մէջէ թընանալու վազեցին,
 Եւ ալ երկար չըմբնացին հոն նըստած,
 Զի ծանրացած էին անոնց թարթիչներն:
 Եւ Աթենաս խաժակն իր խօսքը ուղղեց
 Տելեմաքին, զայն պերճագեղ պալատէն
 Դուրս կանչելով, նըմանելով Մենտորի
 Կերպարանքովն ու ձայնովն. «Օն, Տելեմաք,
 Նըստի՛ր են վաղ իսկ ամառաբարձ ընկերներդ
 Թիակներուն քով եւ քեզի կը սպասեն»:
 Երթնաք, եթէ չես ուզեր չուղ ուշացնել»:

Եւ ըսելով այսպէս Պալլաս Աթենաս
 Առաջ անցաւ, երազօրէն կը քայլէր,
 Եւ ան կ'երթար աստուածունհոյն տետէն:
 Եւ երբ հասան անոնք ծովուն ու նաւին՝
 Դըտան ծովեզրը վարսագեղ ընկերներն:
 Եւ անոնց այսպէս խօսեցաւ զիւցային
 Տելեմաքն. «Օն, սիրելիներ, քալեցէք
 Պաշարը հոս բերե՛ք, պատարտտ է տան մէջ,
 Եւ մայրքս չի գիտեր և ոչ միւս կիներն,
 Անոնցմէ մին միայն գիտակ է ծրարքիս»:

Այսպէս ըսաւ եւ յառաջեց, և միւսերն
 Հետեւեցան իրեն. ամէն բան բերին
 Զետեղեցին զեղաշիտակ նաւուն մէջ,
 Ինչպէս հրաման էր տըրեր ճեռն Ողիտան,
 Տելեմաք նաւ մըտաւ, սակայն Աթենաս
 Զայն կանխելով՝ զընաց ղեկին նըստաւ քով,
 Եւ Տելեմաքն ալ անոր քովը նըստաւ:
 Իսկ նաւագները քակելով չըւաններն
 Իրենք ալ ներս մըտան նըստան տեղերին:
 Եւ Աթենաս ծախն յղեց հով մ'աշողզ,
 Զփփուե՛ր որ թուխ ծովուն վըրայ կը մըռնչէ:
 Եւ Տելեմաք ընկերներուն սիրտ տալով
 Հըրամայեց կարգի զընել կազմածներն,
 Եւ անոնք իր խօսքին մըտիկ ընելով՝
 Տընկեցին կայմի եղեկիէ՛ն՝ զոգաւոր
 Կայմընկալին մէջ և չուանով կապեցին,
 Եւ քաշելով առագաստներն ըստիտակ
 Պարգեցին կուռ ու քաջագոր խրացներով,
 Փըլեց լեցուց առագաստին զոգը հողն
 Ու ծիրանի ծըփանքն ուժգին կը գռչէր
 Նաւուն երկու կողմի՝ երբ սրարւմ վարգելով
 Արիներուն վրայէն ուղին կը սպառէր:
 Եւ կազմածներն երբ կապեցին սիւ նաւուն՝
 Խառնարանները լեցուցին գինիով,
 Եւ նըլէրներ կը հեղուին մըլտակայ

Անմահական աստուածներուն, մանաւանդ
 Զևսի ծախի աղջկան, Գիշերը բոլոր

Մինչեւ առտու կը կըրտէր նաւն իր ուղին:

Թրգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ԵՐԿՈՒԻ ԲԱՌԱՎ ԱՐՅՈՒՆՔՆԵՐ

□ · □ □

Պ. ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ. «Զայն Տառապիւնց».
 Տպարան Յակոբ Բ. Թիւրապեամ. Paris
 1922:

Սիրոյ քստմնելի սարսուռ մ'է որ անցաւ
 սրտէս «ԶԱՅՆ ՏԱՌԱՊԵՒՈՅ» ի ընթերցմամբ.
 Մայիսի առաւօտեան ցողազեղ շուշանը այնքան
 հմայել չէ՝ քան այս սիրոյ բաժակին մէջ հաւ
 ւաքուած կաթիլ կաթիլ արցունքները:

Ստուգիւ ճրքան բնական, ճրքան անկեղծ զգաւ
 ցումներ կը պարունակեն այդ սրտակեղծ նաւ
 մակները: Ընտանեկան սիրոյ շատ զգայուն թըր
 թուներն, ուր բնականութիւնն և պարզութիւն
 նը միակ զարդն է:

«Գրքիս հեղինակը մէկ անձ չէ՝ այլ հարիւ
 րաւոր տարաբան ճգնիներու արցունքով է
 գրուած. խոցուած սրտեր, արիւնտաժ յոյսեր՝
 ո՛րքան դառն կը հնչեն ընթերցողին սրտին մէջ:
 Անոր ամէն մէկ գիր՝ հայրենիքէն բերուած արիւ
 նոտ ծաղիկ մը կը թուի:

Ոչ այնքան խորեմացույ Ողբը, ոչ Լաստի
 վերացույն լաւահաճաշ գրիչը կը յուզեն սիրող
 սրտերը՝ քան այս նամակները: Ինձ յիշել տուին
 Արմովանի «Վէրք Հայաստանի» տխրագեցեցիկ
 զգայուն էջերը՝ Աղասիի մօր և հարսին փափ
 կազգաց անգուգական նամակները, ուր սիրոյ
 գոլորշին կը թուի հեռու հեռու՝ և առանց սի
 րելոյն սիրտը տաքցնել կարենալու, հովեր կը
 տանին, ստերը կը հալին, և օէրն անարձազանգ
 կը ծնայ:

Հայը շատ ճարտար է ցաւն և արցունքն եր
 գելու մէջ, և այս նամակներու զեղեցիկ մտած
 մամբ ամփոփումը պիտի ծառայէ ապագային իբր
 արցունքէ շինած կոթող մը, որուն վրան խաւ
 չանիչ յոյսը լուսափայլ կը շողայ:

Բնաւ չկայ ազգ մը՝ որ արցունքի և արեան
 ծովուն մէջ խեղդուած՝ դեռ յոյսի, վերապրումի
 այնքան վառ, այնքան կորովի զգացումներ ու

եննայ՝ քան Հայ ազգը, և այս հարիւրաւոր նամակներուն մէջ քրիստոնէական բարձր զգացմամբ լեցուն հոգիներու կենդանի յոյսը, անխախտ հաւատքը, շղատցիչ ապացոյց մ'են՝ թէ Հայը չի մննիր, երբ պլլուած հայրենի կրօնփրկներն փոթորկող անհուն ծովեր, թէ վերջնական յաղթութիւնը՝ հանճարին, քաղցրահայեաց խաչին է։

Քանիներ արդեօք կը փափաքին Ս. Վահան Գողթնեցւոյն հետ տեսնել «գրչափոխքին աւերածոյ երկրին իւրոյ Հայրենեաց», լըսել տառապող ժողովրդեան լալահոռաջ գոչումը զոց սրտերու։

«Զայն Տառապելոց»ի մէջ կենդանի և շատ տըխուր ռժոճ նկարագրուած են, մեր այնքան սիրելի՝ որքան անբախտ հայրենեաց ամիսացած կոթողները, կիսաւատ սրտերու մէջ աճող սէրը, շրթներու վրայ պաղած յիստի տաք համբոյրը։

Երանի թէ ձեռնհասներու կողմէն այսպիսի գրութիւններ բազմապատկուին, որոնք պիտի ծառայեն ապագային իբր կենդանի վկանի մեր ջարատանձ մարտիրոսութեանց, լիառատ ատողձ վիպական և բանաստեղծական գրութեանց։

Դարձեանք «Զայն Տառապելոց»ի Բ. մասը, ուր պատ. հեղինակը «Ալեքանդր անդունդ» վերնագրին տակ համառօտիւ կը վերլուծէ հայկական աղէտին արմատը՝ պատմական որոշ շրջաններու բաժնեկոճ։

Իւր փաստերը գնահատութեան արժանի են. տակայն՝ թող ներուի ըսել թէ պարոնը կը մոռնայ անոր էական պատճառը, Հայաստանի աշխարհագրական աննպաստ դիրքը։

Հայաստանը կարմիր խնձոր մ'եղած է միշտ երկու հզօր պետութեանց մէջ՝ քրիստոնէութենէն քանի մը դարեր առաջ. Հռովմայեցոց և Պարթեւեան պատերազմներուն թատրն էր միշտ։ Ճիշտ այնպէս՝ ինչպէս Ասորիքն էր Բաբելոնի և Գաւրաւոյն ընդհարումներու ժամանակ։ Քրիստոնէութիւնը թէպէտ զրգոցեց մեր հարեան այլաւորները՝ տակայն փրկեց աւելի ևս մեծ աղիտէ մը՝ ձուլմամբ ոչնչացումին, որուն կը ձկտէին պարսիկը և թուրքը, և խաւար տգիտութենէն՝ որ ձուլումէն աւելի չար էր։

Անուրանալի է տակայն թէ մեր հին ու նոր անհեռատես քաղաքագէտները խաբուեցան՝ չափազանց վտանգած օտարին, մասնաւորապէս Բիւզանդիոնի նենգտու կայսրներուն։

Սակայն երկու փուլերու մէջ ինկած հայը աւելի կ'ընտրէր «քրիստոնէաբանութիւնը մեծանել» քան ուրաջութիւնը վարել գլխաւն աշխարհին։

Այս զաղափարի տէր անձերն են որ կը կազմեն հայ պատմութեան հմայիչ էջերը, Վաչէներ, Վասակներ (Մամիկոնեան), Մուշեղներ, Մանուէլներ, Վարդաններ, Վահաններ, և այլն...

Պ. Տօնապետեան շատ լաւ կը խօսի հետագայ դարերու մեր աղիտաբեր սխալագործութեանց մասին, ուր հեղինակը ոչ այնքան նոր բան մ'ըսելու հետամուտ է՝ որքան մեր ապագայ սերունդին մատաննել՝ թէ պատմութիւնը պէտք չէ մոռնալ (382) և մեծ իմաստութիւն է անոր փորձառութեանն օգուտ քաղել, վասն զի պատմութիւնն է միակ դաստիարակը։ Թէ մի միայն ինքնօգնութիւնը և ազգային ուխտին ի շահ միաբան և հեռատես աշխատութիւնը կրնան փրկել զմեզ ապագայ աղէտներէն, որուն պիտի յաջողինք՝ երբ մեր սերունդը դաստիարակենք մէկ ուղղութեամբ, այն է՝ տոհմային բնիկ նկարագրով, և ոչ զանազան ուղղութեամբ՝ որ մեր մէջ հակառակ նկարագիրներ յարուցանեն։

ԳՐԻԳՐԻՍ Ծ. ՎԱՐԴ. ՊԱՆԱՔԵԱՆ. — «Հայ Գողգոթեան», դրուագներ Հայ Մարտիրոսագրութեան. Պետլիմէն դէպի Զօր 1914-1920. Ա. Հտր. Վիեննա Միլիթարիսմ Տպարան 1922.

«Զայն տառապելոց»ը կը հրաւիրէ զմեզ իւր սրտագրաւ ձայնով դէպի «ՀԱՅ ԳՈՒԳՈՒԹԱՆ»-ը տոկոյ հոգիս. մեր երթանք. տեղին սուրբ է. հողը կ'եղայ նահատակաց ջերմ արիւնէն։ Անձայր շիրիմներու տիւրու կարաւանը երկարած է Մասիսէն մինչև ի Տէր Զօր. աստղերն են անոնց գերեզմանաքարերը, ափ մը հող անոնց պատանքը. այդ սրտամաշիկ տեսարաններն են՝ զորս Հայ Գողգոթայի աղօղջ Հեղինակը իրենց ահռելի և ցաւալից մերկութեամբ մեր առջև կը դնէ հմայիչ գրչով։

Մի երկնչիւր, ո՞վ ընթերցող, քու սիրելեացդ սրբազան կտակն է որ կը կատարէ Հեղինակը. «Ան հայր սուրբ գոնէ դուն ողջ Պայիւր և գիրք մը գրէիր ու պատմէիր մեր այս քաջած բիւր տառապանքները...»։ — (էջ 350)։

Մեզի համար գրուած է, մերձեանք, բարձրանալ Հայ գողգոթեան, հերբաբախտ բիւրաւոր չարարեալներու նուազկոտ՝ բայց խրոխտ և անկուռ ձայնը լսելու։ Առաջին ընթերցմամբ պիտի կարծես թէ գիրքը հեղինակին չարատանջ աքսորանաց սրտակեղծ իրավէպն է. ոչ. Հեղի-

նակը չարչարակից նշանաւոր եղբայրներու առեան կաթիլներով ալ գծած է Հայ Գողգոթայի կարմիր տեսարանը, ինչ որ գործին մեծ արժէք կու տայ:

Հա հոն խնամքով ցուցակի առած է անոնց անունները, նահատակութեան վայրերը՝ շատերուն լուսանկարներով, որոնք իմ վրաս այն ազդեցին՝ ինչ որ սիրտ մը կը զգայ՝ երբ կ'անցնի գերեզմանոցի մը կարգ կարգ շարուած շիրիմներուն մէջէն. հոս մարմարեայ կոթող մը՝ վաղամեռիկ որդւոյ մը պատկերով. հոն լացող հեծնապակ մը՝ մօր մը կամ քրոջ շիրմին պլուած. և վերջապէս անպաճոյճ՝ բայց խորհրդակիր խաչ մը, լապտեր մը, կոտրած սիւն մը, տակը՝ հանգչողին մեղամաղձոտ նկարով, որոնք խորունկ հառաչ մը և ջերմ արցունք կը հասնեն անցորդին սրտէն. Հայ գողգոթան ալ գերեզմանոց մ'է, որ շարուած են կողք կողքի մեր սիրելիները: Մեր նահատակաց պատմութիւնը լոկ մորթուածներու սարսուղի պատմութիւնը պէտք չէ ըլլայ, այլ քրիստոնէական կոծրի քաշալաղթ վկաներու դիցազնեղութիւն մը, որ ոչ թէ մեզմէ յուսահատ ճիշեր, արցունք, այլ արտասուախառն յորախութիւն կը բողբոցեն:

Մայր Հայաստանը Մակաբայեցի առնասիրտ Շամուռնեայ պէս քաջութեամբ զոհեց իւր սիրելի գաւակները, բայց չուզեց խոնարհիլ մահիկի դիմաց, կրկնելով իւր ամէն նահատակի բերնով «Սոքր քո և պարաւնոցը մեր: Չեմք ինչ լաւ մեք քան գառալիկան, որ յայտ վիպառքեան վերայ եղի՛ն գիւն և գետադառած և զմարմինս խշռանց» (Եղիշէ էջ 72-1893):

Կրօնքի և ազգութեան սուրբ սեղանին վրայ ցոյց տուին կորով, և անխախտ սէր՝ առ հայրենի աւանդութիւնները, թէպէտ չարչարուեցան, խաչուեցան՝ տարածելով անմեղ բազուկները հայ լեռանց կողքին:

Այս էր բիւրաւոր նահատակաց հոգին և միակ գաղափարականը, զոր արգոյ հեղինակը քիչ լուսաբանած է, զգալ տալով ընթերցողին՝ գրութեան սրբազան շնչի պակասը, որ էական նկարագիրը պէտք էր ըլլալ գրքին:

«Հայ Գողգոթան» սրբազան վերնագրին տակ գրաւիչ դրուագներ պիտի կազմէին տկար մարմնով՝ բայց անյաղթ հոգով՝ անխախտութեան և հաւատաւորութեան զէմ ցցուած գգայացունք արաւելները:

Պատահածները նման և աւելի են քան նախնի քրիստոնէից քաջածնելը...

Վիպասանական գրութիւն մը որքան բնական

ըլլայ և որքան իրականին մերձենայ՝ այնքան յաջող է. հոս դէպքերը իրականէն ալ անդին են՝ և հեղինակը օգտուելով այս պատճառով, իւր գրութեան կու տայ շատ ձգիչ ոգի մը, հետաքրքրաշարժ և սրտանմղիկ տեսարաններ, մինչև իսկ լացնէն տալով վկայից չարչարանաց միակ ներկայ եղող Հայրենի բոյսերը լեռներն և ձորերը: Խորհրդաւոր գլխակարգութիւններով և ժամանակագրական կարգաւորութեամբ թէ՛ պատմաբանին, թէ՛ վիպասանին համար հաճելի և փրշտուած գործ մ'է:

Մինչև հիմայ Հայ և օտար ողբերգակներ և վիպասանները ցնորբաբաններ էին մեծաւ մասամբ: Միլիոնաւոր հայերու դիցազնական նահատակութիւնը այսօր լիառատ նիւթ մատակարարեց բոլոր աշխարհի մատենագրութեան: Ուր այդ կորովի և բարոյալից ցեղին որդւոց մաքուր և դիցազնական նկարագիրը միայն՝ պիտի կարենայ մաքրել դարուս գրիչներու աղտոտ վէպերը:

Պալաքեան Գեր. Վարդ. առաջին գեղեցիկ օրինակ տուողներն է, որուն գործը անշուշտ ձեռքէ ձեռք կը խլուի, և մենք անձկանօք կը սպասենք «Հայ Գողգոթան»ի Բ. հատրդի գեղեցիկ արշալոյսին:

Հ. ՎԱՅՆ ԳՈՎԱՆԱՆՈՅԵԱՆ

ԱՅԼԵԻԱՅԻՔ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅԱՍՏԵՐՆԵՐ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Անցեալ դեկտ. 28ի թուի երկինքը, ամայի բնութեան մաղձոտ տեսիլն ու մշուշապատ հորիզոնը բնաւ ակնկալուածիւն մը չէին ներշնչեր՝ թէ պիտի հիւրամեծարէինք զոյգ երեւիլ Հայաստանները՝ Ամերիկեան Նպաստամատոյցի ընդհանուր Նախագահն ու Պորտ ընկերութեան Քարտուղարը Տոքթ. Զէյմա Պարթըն, և Պուսոյ Նպաստամատոյցի Պետն ու Պորտ ընկերութեան անդամ Տոքթ. Բիթթ:

Անոնք հազիւ լուանէն վնաստիկ հասած՝ ազնուօրէն իրենց առաջին ողջոյնն